Latinská terminologie 2

Marie Nejedlá

6 Substantiva 3. deklinace

- 6.1 Substantiva 3. deklinace - úvod
- 6.2 Pravidelná substantiva 3. deklinace – maskulina a feminina
- 6.3 Pravidelná substantiva 3. deklinace – neutra
- 6.4 Stejnoslabičná substantiva
- 6.5 Substantiva typu dens, dentis
- 6.6 Nepravidelná neutra 3. deklinace
- 6.7 Substantiva typu tussis
- 6.8 Základní slovíčka 3. deklinace

6.1 Substantiva 3. deklinace - úvod

- Podle **3. deklinace** se skloňují substantiva, která mají **v genitivu singuláru** koncovku **–is. Nominativ singuláru** má **různá zakončení**, podle tohoto pádu tedy substantiva do 3. deklinace zařadit nemůžeme.
- Mezi substantivy **3. deklinace** jsou **feminina, maskulina i neutra**, nelze říci, že by nějaký rod převažoval.
- U **substantiv 3. deklinace se** na rozdíl od 1. a 2. deklinace **kmen** většinou **od tvaru nominativu singuláru liší**. Je proto důležité se naučit oba tvary! Při zapamatování kmene nám často pomůže čeština. Latinská slova totiž většinou přecházela do jiných jazyků prostřednictvím kmene, nikoli genitivu singuláru.

Např.:

- regiō – kraj, krajina, gen. sg. regiōn**is**, f. , kmen je regiōn-, proto říkáme **regionální**, ne regiální.
- dēns – zub, gen. sg. dent**is**, m., kmen je dent-, proto říkáme **dentální**, ne densální.
- lēx – zákon, gen. sg. legis, f. kmen je leg-, proto říkáme **legislativa**, ne lexislativa.

6.2 Pravidelná substantiva 3. deklinace – maskulina a feminina

- Jako **vzor pro pravidelná maskulina a feminina 3. deklinace** použijeme slova **pulmō, ōnis m. – plíce**.

- Odtržením koncovky genitivu singuláru získáme kmen, k němuž přidáváme u **substantiv 3. deklinace** tyto **koncovky**:

Singulár	Plurál
1. různé koncovky	1. – ēs
2. – is	2. – um
3. – ī	3. – ibus
4. – em	4. – ēs
5. – 1.	5. – ēs
6. – e	6. – ibus

Pulmō, ōnis, m. se skloňuje

Singulár	Plurál
1. pulmō	1. pulmōn**ēs**
2. pulmōnis	2. pulmōnum
3. pulmōnī	3. pulmōnibus
4. pulmōn**em**	4. pulmōn**ēs**
6. pulmōne	6. pulmōnibus

Feminina 3. deklinace se skloňují stejně jako maskulina
Cartilāgō, inis f. – chrupavka se skloňuje

Singulár	Plurál
1. cartilāgō	1. cartilāginēs
2. cartilāginis	2. cartilāginum
3. cartilāginī	3. cartilāginibus
4. cartilāginem	4. cartilāginēs
6. cartilāgine	6. cartilāginibus

6.3 Pravidelná substantiva 3. deklinace – neutra

- **Neutra** 3. deklinace se skloňují **stejně jako maskulina a feminina**, řídí se však **pravidly platnými pro všechna neutra všech deklinací**. Nominativ, akuzativ a vokativ singuláru má stejný tvar, v nominativu, akuzativu a vokativu plurálu je koncovka -a.

- Slovo corpus, oris n. – tělo se skloňuje takto:

Corpus, oris n. – tělo se skloňuje

Singulár	Plurál
1. corpus	1. corpora
2. corporis	2. corporum
3. corporī	3. corporibus
4. corpus	4. corpora
6. corpore	6. corporibus

Rozdíly mezi skloňováním **maskulin** a feminin 3. deklinace a **neuter** 3. deklinace ukazuje následující tabulka.
Zvýrazněny jsou odlišné koncovky (kromě nominativu singuláru)

Singulár	Plurál
1. pulmō - corpus	1. pulmōn**ēs** x corpor**a**
2. pulmōnis – corporis	2. pulmōnum – corporum
3. pulmōnī – corporī	3. pulmōnibus – corporibus
4. pulmōn**em** x corp**us**	4. pulmōn**ēs** x corpor**a**
6. pulmōne – corpore	6. pulmōnibus – corporibus

6.4 Stejnoslabičná substantiva

- **Substantiva 3. deklinace**, která mají
- **v nominativu i genitivu singuláru stejný počet slabik**, se nazvývají **stejnoslabičná**.
- Často končí v nominativu singuláru na -is a mají stejný tvar v nominativu i genitivu singuláru.
- Skloňují se stejně jako ostatní substantiva 3. deklinace, pouze **v genitivu plurálu** mají koncovku **-ium**.

Pelvis, is f. – pánev se skloňuje

Singulár	Plurál
1. pelvis	1. pelvēs
2. pelvis	2. pelvi**um**
3. pelvī	3. pelvibus
4. pelvem	4. pelvēs
6. pelve	6. pelvibus

6.5 Substantiva typu dens, dentis

- **Substantiva 3. deklinace**, jejichž **kmen končí na dvě souhlásky**, se skloňují pravidelně podle 3. deklinace, pouze **v genitivu plurálu** mají koncovku **-ium**.

Dēns, tis m. – zub se skloňuje

Singulár	Plurál
1. dēns	1. dentēs
2. dentis	2. dent**ium**
3. dentī	3. dentibus
4. dentem	4. dentēs
6. dente	6. dentibus

6.6 Nepravidelná neutra 3. deklinace

- **Neutra** 3. deklinace zakončená **v nominativu singuláru na -e, -al nebo -ar**, mají tyto odlišnosti: **v ablativu singuláru** je koncovka **-ī, nominativ, akuzativ a vokativ plurálu** končí na **-ia**, **genitiv plurálu** na **-ium**.
- Rozdíl mezi skloňováním pravidelných neuter 3. deklinace a neuter na -e, -al, -ar ukazuje následující tabulka. Zvýrazněné jsou odlišné koncovky (kromě nominativu a akuzativu singuláru).

Corpus, oris, n. - tělo x animal, ālis, n. - živočich

Singulár
1. -corpus – animal
2. corporis – animālis
3. corporī – animālī
4. corpus – animal
6. corpor**e** x animāl**ī**

Plurál
1. corpor**a** x animāl**ia**
2. corpor**um** x animāl**ium**
3. coroporibus – animālibus
4. corpor**a** x animāl**ia**
6. corporibus x animālibus

6.7 Substantiva typu tussis

Některá stejnoslabičná substantiva 3. deklinace mají

v **akuzativu singuláru** koncovku **-im**,

v **ablativu singuláru** koncovku **-ī**.

Pokud tvoří plurál, mají **v genitivu plurálu** koncovku **-ium**, jako všechna stejnoslabičná substantiva 3. deklinace. Jinak se skloňují pravidelně.

- Z lékařských výrazů jsou to např. tato slova:
- febris, is f. – horečka
- tussis, is f. – kašel
- sitis, is f. – žízeň

febris, is f. – horečka

Singulár	Plurál
1. febris	1. febrēs
2. febris	2. febr**ium**
3. febrī	3. febribus
4. febr**im**	4. febrēs
6. febr**ī**	6. febribus

6.8 Základní slovíčka 3. deklinace

abductor, ōris m. – odtahovač (sval)
ablātiō, ōnis f. – odnětí
ablātiō placentae – odloučení placenty
accelerātiō, ōnis f. – zrychlení
adductor, ōris m. – přitahovač (sval)
āēr, āēris m. – vzduch
aetās, ātis f. – věk
ampūtātiō, ōnis f. – amputace
anamnēsis, is f. – anamnéza
animal, ālis n. – živočich
apex, apicis m. – hrot, vrchol
appendix, icis f. – přívěsek
articulātiō, ōnis f. – kloub
auris, is f. – ucho
auscultātiō, ōnis f. – vyšetření poslechem
canālis, is m. – kanál, trubice, průchod

- caput, itis n. – hlava
- carcinōma, atis n. – rakovina, karcinom
- cartilāgō, inis f. – chrupavka
- cavitās, ātis f. – dutina
- circulātiō, ōnis f. – oběh, cirkulace
- contractiō, ōnis f. – smršťování, stáhnutí
- cor, cordis n. – srdce
- corpus, oris n. – tělo
- crūs, ūris n. – bérec
- cūrātiō, ōnis f. – ošetřování, léčení
- dēformitās, ātis f. – znetvoření, deformita
- dēns, dentis m. – zub
- dislocātiō, ōnis f. – posunutí, přemístění, dislokace
- dolor, ōris m. – bolest
- dosis, is f. – dávka
- dysfūnctiō, ōnis f. – porušená činnost, dysfunkce
- exāminātiō, ōnis f. – vyšetřování

exspīrātiō, ōnis f. – vydechování
febris, is f. – horečka
femur, oris n. – stehenní kost
fīnis, is m. – konec
flexor, ōris m. – ohybač (sval)
forāmen, āminis n. – otvor
forceps, cipis m. f. – kleště
fragilitās, ātis f. – křehkost, lomivost
fūnctiō, ōnis f. – funkce
gastrītis, ītidis f. – zánět žaludku
graviditās, ātis f. – těhotenství
homō, inis m. – člověk
hypertēnsiō, ōnis f. – vysoký tlak, hypertense
īlia, ium – slabiny
immūnitās,ātis f. – imunita
īnfectiō, ōnis f. – infekce

inflammātiō, ōnis f. – zánět
injectiō, ōnis f. – injekce
inspīrātiō, ōnis f. – vdechování
interruptiō, ōnis f. – přerušení, interupce
lac, tis n. – mléko
laesiō, ōnis f. – poškození
lapis, lapidis m. – kámen
latus, eris n. – bok, strana
levātor, oris m. – zdvihač (sval)
lēx, lēgis f. – zákon
lēge artis – podle předpisu, dosl. podle pravidel umění, řemesla
liquor, ōris m. – tekutina
luxātiō, ōnis f. – vymknutí, vykloubení, luxace
malformātiō, ōnis f. - znetvoření
māter, tris f. – matka
mēnsis, is m. – měsíc
mors, tis f. – smrt

- nephrītis, ītidis f. – zánět ledvin
- obēsitās, ātis f. – obezita
- operātiō, ōnis f. – operace
- oppositiō, ōnis f. – opačná poloha, poloha proti něčemu
- ōs, ōris n. – ústa
- os, ossis n. – kost
- palpātiō, ōnis f. – vyšetřování pohmatem
- pariēs, etis f. – stěna
- pars, tis f. – část, díl
- pectus, oris n. – hruď, hrudník, prsa
- pelvis, is f. – pánev
- percussiō, ōnis f. – poklep, vyšetřování poklepem
- pēs, pedis m. – noha
- positiō, ōnis f. – poloha, pozice
- pulmō, ōnis m. – plíce
- pūs, pūris n. – hnis
- rādīx, īcis f. – kořen
- rēn, rēnis m. – ledvina
- respīrātiō, ōnis f. – dýchání
- respīrātor, ōris m. – dýchací přístroj
- rubor, ōris m. – zčervenání, zarudnutí
- sānātiō, ōnis f. – vyléčení
- sanguis,inis m. – krev
- sectiō, ōnis f. – řez, sekce
- senectūs, ūtis f. – stáří
- sitis, is f. – žízeň
- suspīciō, ōnis f. – podezření
- tempus, oris n. – čas, doba
- tempora, um n. – spánky, skráně
- thōrāx, ācis m. – hrudník
- trānsfūsiō, ōnis f. – transfúze
- tūber, eris n. – hrbol, výběžek
- tumor, ōris m. – nádor, zduření
- tussis, is f. – kašel
- ulcus, eris n. – vřed
- ūrocystis, is f. – močový měchýř
- valētūdō, inis f. – zdraví
- vās, vāsis n. – céva
- vulnus, eris n. – rána, poranění

7 Adjektiva 3. deklinace

- 7.1 Úvod do adjektiv 3. deklinace
- 7.2 Trojvýchodná adjektiva
- 7.3 Dvojvýchodná adjektiva
- 7.4 Jednovýchodná adjektiva
- 7.5 Nahrazování adjektiv přívlastkem neshodným
- 7.6 Základní adjektiva 3. deklinace

7.1 Úvod do adjektiv 3. deklinace

- Adjektiva 3. deklinace mohou být jednovýchodná, dvojvýchodná i trojvýchodná. **Trojvýchodná** končí v **nominativu singuláru** vždy na **-er, -is, -e, dvojvýchodná** na **-is, e, jednovýchodná** mají v nominativu singuláru **různé koncovky.**

- **Tvar zakončený na -is** je **vždy zároveň**
- **genitivem singuláru** společným **pro všechny rody.** Máme-li např. trojvýchodné adjektivum celer, celeris, celere – rychlý, bude znít genitiv singuláru u každého rodu celeris. U dvojvýchodného adjektiva brevis, e – krátký, bude genitiv singuláru všech tří rodů brevis.

- Stejně jako u všech ostatních substantiv a adjektiv vytvoříme odtržením koncovky -is od genitivu singuláru kmen slova. K němu pak při skloňování přidáváme koncovky 3. deklinace s těmito výjimkami:
- **Ablativ singuláru** má u adjektiv 3. deklinace koncovku **-ī**
- **Genitiv plurálu** má u adjektiv 3. deklinace koncovku **-ium**
- **Nominativ, akuzativ a vokativ plurálu neuter** má u adjektiv 3. deklinace koncovku **-ia**.

- Adjektiva 3. deklinace v neutru mají zcela totožné skloňování se substantivy zakončenými na -e, -al, -ar.

7.2 Trojvýchodná adjektiva

- **Trojvýchodná adjektiva** mají **v nominativu singuláru pro každý rod jiný tvar**.
- ācer, ācris, ācre – ostrý, prudký
- dolor ācer – ostrá bolest
- febris ācris – prudká horečka
- īnstrūmentum ācre – ostrý nástroj

Spojení dolor ācer **se skloňuje takto (označené jsou rozdílné koncovky substantiv a adjektiv 3. deklinace)**

Singulár	Plurál
1. dolor ācer	1. dolōrēs ācrēs
2. dolōris ācris	2. dolōr**um** ācr**ium**
3. dolōrī ācrī	3. dolōribus ācribus
4. dolōrem ācrem	4. dolōrēs ācrēs
6. dolōr**e** ācr**ī**	6. dolōribus ācribus

Stejným způsobem se skloňuje spojení **febris ācris** (febris má některé koncovky nepravidelné a navíc patří ke stejnoslabičným substantivům, proto zde rozdíly nejsou označeny):

Singulár	Plurál
1. febris ācris	1. febrēs ācrēs
2. febris ācris	2. febrium ācrium
3. febrī ācrī	3. febribus ācribus
4. febrim ācrem	4. febrēs ācrēs
6. febrī ācrī	6. febribus ācribus

Adjektiva a substantiva se musí shodovat v rodě, čísle a pádě, ale deklinace, a tudíž pádová koncovka může být různá.

- Ācre je tvar pro neutra, skloňuje se proto stejně jako ostatní adjektiva 3. deklinace, dodržuje však pravidla platná pro všechna neutra: nominativ a akuzativ mají stejný tvar, nominativ a akuzativ plurálu končí na -a, resp. -ia.

- Na spojení **īnstrūmentum ācre** si navíc připomeňme, že adjektiva nemají žádný vliv na deklinaci substantiva. Pokud tedy spojujeme např. substantivum 2. deklinace s adjektivem 3. deklinace, bude se každé slovo skloňovat podle své deklinace.

īnstrūmentum ācre

instrūmentum, ī, n.

ācer, ācris, ācre – ostrý, prudký

Singulár	Plurál
1. īnstrūmentum ācre	1. īnstrūmenta ācria
2. īnstrūmentī ācris	2. īnstrūmentōrum ācrium
3. īnstrūmentō ācrī	3. īnstrūmentīs ācribus
4. īnstrūmentum ācre	4. īnstrūmenta ācria
6. īnstrūmentō ācrī	6. īnstrūmentīs ācribus

7.3 Dvojvýchodná adjektiva

- **Dvojvýchodná adjektiva** mají **v nominativu singuláru dva tvary**: **první** pro **maskulina a feminina, druhý** pro **neutra**
- omnis, e – každý, všechen
- omnis homō – každý člověk
- omnis fēmina – každá žena
- omne corpus – každé tělo

Celé skloňování přináší následující tabulka. Označené ty koncovky adjektiva, v nichž se **liší neutra** od **maskulin a feminin**

Singulár	Plurál
1. omn**is** homō, fēmina x omn**e** corpus	1. omn**ēs** hominēs, fēminae x omni**a** corpora
2. omnis hominis, fēminae, corporis	2. omnium hominum, fēminārum, corporum
3. omnī hominī, fēminae, corporī	3. omnibus hominibus, fēminīs, corporibus
4. omn**em** hominem, fēminam x omn**e** corpus	4. omn**ēs** hominēs, fēminās x omni**a** corpora
6. omnī homine, fēminā,	6. omnibus hominibus,

Dvojvýchodná adjektiva 3. deklinace jsou v lékařské terminologii nejpočetnější.

- Velmi často se tvoří od kmene substantiv pomocí přípon -ālis, -āle, event. -āris, -āre:
- frōns – čelo, frontālis, e – čelní
- cervix –krček, cervicalis, e - krční
- pulmō – plíce, pulmōnālis, e – plicní
- crānium – lebka, crāniālis, e – lebeční

Některé výrazy používané v lékařské terminologii jsou vlastně **komparativem (druhým stupněm) adjektiv**.

Jde o **dvojvýchodná adjektiva 3. deklinace**, která mají v **nominativu singuláru dva tvary**,

první, zakončený na **-ior**, pro **maskulina a feminina**,

druhý, zakončený na **-ius**, pro **neutra**:

maior, maius – větší

- dolor (-oris, m.) maior – větší bolest
- vertebra (-ae, f.) maior – větší obratel
- cor (cordis, n.) maius – větší srdce

Genitiv singuláru

společný pro všechny rody, se u těchto adjektiv tvoří **od prvního tvaru prodloužením samohlásky a přidáním koncovky -is**:

- Maior, maius – gen. sg. maiōris.

Odtržením koncovky vznikne kmen, k němuž se u těchto adjektiv přidávají **koncovky pravidelných substantiv 3. deklinace**.

V **ablativu singuláru** proto mají koncovku **-e**,

v **genitivu plurálu -um**,

v **nominativu, akuzativu a vokativu neuter -a**.

Singulár	Plurál
1. maior, maius	1. maiōrēs, maiōra
2. maiōris	2. maiōrum
3. maiōrī	3. maiōribus
4. maiōrem, maius	4. maiōrēs, maiōra
6. maiōre	6. maiōribus

Srovnání skloňování pravidelných dvojvýchodných adjektiv 3. deklinace a komparativů přináší následující tabulka.
Odlišné koncovky (s výjimkou nominativu singuláru a akuzativu singuláru neutra) jsou vyznačeny.

Singulár	Plurál
1. maior, maius - brevis, e	1. maiōrēs, maiōr**a** x brevēs, brev**ia**
2. maiōris - brevis	2. maiōr**um** x brevi**um**
3. maiōrī - brevī	3. maiōribus - brevibus
4. maiōrem, maius - brevem, breve	4. maiōrēs, maiōra x brevēs, brev**ia**
6. maiōr**e** x brev**ī**	6. maiōribus - brevibus

7.4 Jednovýchodná adjektiva

- **Jednovýchodná adjektiva** mají **v nominativu singuláru stejný tvar pro všechny tři rody**. Druhý tvar uváděný ve slovníkovém zápisu je genitiv singuláru.

- intermittēns, entis – přerušovaný, střídavý
- dolor intermittēns – přerušovaná bolest
- febris intermittēns – přerušovaná horečka
- asthma intermittēns – intermitentní astma

- Celé skloňování přináší následující tabulka. Protože maskulina a feminina mají stejné koncovky, uvádíme jen spojení dolor intermittēns, a pouze v pádech, kde se neutra od maskulin a feminin liší, také neutrum (asthma). Odlišné koncovky adjektiv jsou barevně označeny:

Singulár
1. dolor intermittēns
2. dolōris intermittentis
3. dolōrī intermittentī
4. dolōrem intermittent**em**
   x asthma intermitt**ēns**
6. dolōre intermittentī

Plurál
1. dolōrēs intermittent**ēs**
   x (asthmata) intermittent**ia**
2. dolōrum intermittentium
3. dolōribus intermittentibus
4. dolōrēs intermittent**ēs**
   x (asthmata) intermittenti**a**
6. dolōribus intermittentibus

7.5 Nahrazování adjektiv přívlastkem neshodným

- Mnohá adjektiva, která vyjadřují **přivlastňovací vztah**, lze v latině vyjádřit pomocí **přívlastku neshodného**, tedy **dvou na sobě závislých substantiv**. Zatímco adjektivum se musí shodovat se substantivem v rodě, čísle a pádě, u přívlastku neshodného to, stejně jako v češtině, neplatí:
- dutina lebeční, cavitās crāniālis (nominativ singuláru) x dutina lebky, cavitās crāniī (první substantivum v nominativu singuláru, druhé v genitivu singuláru).

- **Při spojování s předložkami** nebo obecně **při převádění do jiných pádů** je proto třeba si uvědomit, jestli se jedná o **přívlastek shodný (substantivum + adjektivum)** nebo **přívlastek neshodný (substantivum + substantivum)**. U přívlastku neshodného si musíme dát pozor na to, které ze substantiv se vztahuje k předložce, které k prvnímu substantivu, a podle toho použít správný pád.

- **Přívlastek shodný**: v dutině lebeční, in cavitāte crāniālī. **Substantivum i adjektivum** jsou **ve stejném pádě. Pád substantiva** je určen **předložkou**, což je v tomto případě v obou jazycích ablativ, **adjektivum** musí být **ve stejném pádě jako substantivum**.

- **Přívlastek neshodný**: v dutině lebky, in cavitāte crāniī. **Pád prvního substantiva** je určen **předložkou**, v tomto případě v obou jazycích opět ablativem, **pád druhého substantiva závisí na vztahu k prvnímu substantivu**: v dutině "čeho", lebky, v obou jazycích je genitiv singuláru.

- Podobně: do dutiny lebeční, in cavitātem crāniālem x do dutiny lebky, in cavitātem crāniī.
- Latina někdy spíše použije přívlastek neshodný i tam, kde čeština dává přednost shodnému:
- oční koule x bulbus oculī (doslova bulva oka)
- blízko oční koule x prope bulbum oculī (doslova blízko oční koule)
- v oční kouli x in bulbō oculī (doslova v bulvě oka).

7.6 Základní adjektiva 3. deklinace

- abdominālis, e – břišní
- abdūcēns, entis – odvádějící
- abnormālis, e – nenormální
- ācer, ācris, ācre – ostrý, prudký
- adiuvāns, antis – pomáhající, zesilující
- aequālis, e – stejný, rovnocenný
- afferēns, entis – přinášející, přívodný, přivádějící
- ascendēns, entis – vzestupný, vzestupující
- biceps, bicipitis – dvojhlavý
- brevis, e - krátký
- bronchiālis, e – průduškový
- capitālis, e – hlavový
- cardinālis, e – základní, hlavní
- celer, celeris, celere – rychlý
- cerebrospīnālis, e – mozkomíšní
- cervicālis, e – krční
- clāviculāris, e – klíční
- commūnis, e – společný, obecný
- crāniālis, e – lebeční
- dēscendēns, entis – sestupující, sestupný
- difficilis, e – obtížný
- duplex, icis – dvojitý, zdvojený
- efferēns, entis – odvádějící, odvodný, vývodný
- exterior, ius – vnější
- facilis, e – snadný
- febrilis, e – horečnatý
- flūctuāns, antis – volný, pohyblivý
- fragilis, e – křehký
- frequēns, entis – častý, rychlý
- frontālis, e – čelní
- immōbilis, e – nepohyblivý
- īnferior, ius – nižší, dolní
- inguinālis, e – tříselný, slabinový
- inoperābilis, e – neoperovatelný
- insānābilis, e – nevyléčitelný
- interior, ius – vnitřní

intermittēns – přerušovaný, střídavý
intrāmusculāris, e – nitrosvalový, do svalu
latēns, entis – skrytý, latentní
laxāns, antis – projímavý
lētālis, e – smrtelný
lumbālis, e – bederní
maior, maius – větší
medullāris, e – dřeňový
melior, melius – lepší
minor, minus – menší
mollis, e – měkký, jemný
nātūrālis, e – přirozený
occipitālis, e – týlní
omnis, e – všechen
oppōnēns, entis – protilehý, protistojící
pār, paris – stejný
pectorālis, e – hrudní, prsní

peior, peius – horší
permanēns, entis – stálý, trvalý
persistēns, entis – přetrvávající
posterior, ius – pozdější
praecox, cocis – předčasný
praesēns, entis – přítomný
prior, ius – přednější
pulmōnālis, e – plicní
recēns, entis – čerstvý, silný
recurrēns, entis - zpětný, návratný
rēnālis, e – ledvinový
sacrālis, e – křížový
simplex, icis – jednoduchý, obyčejný
sternālis, e – hrudní
spīnālis, e – páteřní, míšní
superior, ius - horní
teres, etis – oblý, hladký
triceps, cipitis – trojhlavý (sval)
triplex, icis – trojitý
ulterior, ius – zadní
ūrogenitālis, e – močopohlavní
ūtilis, e – užitečný, prospěšný

8. Substantiva 4. a 5. deklinace

- 8.1 Substantiva 4. deklinace
- 8.2 Substantiva 5. deklinace
- 8.3 Základní substantiva 4. a 5. deklinace

8.1 Substantiva 4. deklinace

- Podle **4. deklinace** se skloňují substantiva, která mají **v genitivu singuláru** koncovku **–ūs**. Jsou to převážně maskulina nebo neutra, výjimečně feminina. **Maskulina a feminina** mají **v nominativu singuláru** koncovku **-us**, neutra **-ū**. Charakteristickou samohláskou pro 4. deklinaci je -u.

- Je třeba dát si pozor na možnou záměnu se substantivy 2. deklinace a některými neutry 3. deklinace, která končí v nominativu singuláru také na -us. Rozhodující je genitiv singuláru, -ī pro 2. deklinaci, -is pro 3. deklinaci, -ūs pro 4. deklinaci.
- Jako **vzor pro maskulina a feminina 4. deklinace** použijeme slova **status, ūs m. – stav.**

- Odtržením koncovky genitivu singuláru získáme kmen, k němuž přidáváme **u substantiv 4. deklinace** (resp. maskulin a feminin) tyto **koncovky**:

Singulár	Plurál
1. – us	1. – ūs
2. – ūs	2. – uum
3. – uī	3. – ibus
4. – um	4. – ūs
5. – us	5. – ūs
6. – ū	6. – ibus

Slovo manus se skloňuje

Singulár	Plurál
1. status	1. statūs
2. statūs	2. statuum
3. statuī	3. statibus
4. statum	4. statūs
6. statū	6. statibus

Jako **vzor pro neutra 4. deklinace** použijeme slovo **genū, ūs n. – koleno**, které se skloňuje takto:

- **Neutra 4. deklinace** mají **v dativu singuláru** koncovku **-ū**. Jinak se skloňují stejně jako maskulina a feminina, řídí se však **pravidly platnými pro všechna neutra všech deklinací**. Nominativ, akuzativ a vokativ singuláru má stejný tvar, v nominativu, akuzativu a vokativu plurálu je koncovka -a.
-
- Jako **vzor pro neutra 4. deklinace** použijeme slovo **genū, ūs n. – koleno**, které se skloňuje takto:

8.2 Substantiva 5. deklinace

- Podle **5. deklinace** se skloňují substantiva, která mají **v genitivu singuláru** koncovku **–eī** (substantiva, kde před -ēs předchází souhláska, rēs, reī - věc) nebo **-ēī** (substantiva, kde před -ēs předchází samohláska, diēs, diēī – den). Charakteristickou samohláskou 5. deklinace je -ē nebo -e. Kromě délky této samohlásky se skloňování obou uvedených typů substantiv nijak neliší.
- Všechna substantiva 5. deklinace jsou feminina, s výjimkou slova diēs – den, které je ve fyzikálním významu (24 hodin) maskulinum (diēs longus – dlouhý den), ve významu lhůta femininum (diēs certa – určitý den).
- Jako **vzor pro substantiva 5. deklinace** použijeme slova **rēs, reī f. – věc.**

Odtržením koncovky genitivu singuláru získáme kmen, k němuž **u substantiv 5. deklinace** přidáváme **tyto koncovky**

Singulár	Plurál
1. – ēs	1. – ēs
2. – eī, (ēī)	2. – ērum
3. – eī, (ēī)	3. – ēbus
4. – em	4. – ēs
5. – ēs	5. – ēs
6. – ē	6. – ēbus

Slovo rēs se skloňuje

Singulár	Plurál
1. rēs	1. rēs
2. reī	2. rērum
3. reī	3. rēbus
4. rem	4. rēs
6. rē	6. rēbus

8.3 Základní substantiva 4. a 5. deklinace

- abortus, ūs m. – potrat
- abscessus, ūs m. – hlíza, absces
- audītus, ūs m. – sluch
- cariēs, ēī f. – kaz
- collāpsus, ūs m. – zhroucení, kolaps
- cursus. ūs m. – běh, průběh
- dēcubitus, ūs m. – proleženina
- dēfectus, ūs m. – vada, porucha
- diēs, ēī m. – den
- ductus, ūs m. – vývod, průduch, průchod
- exitus, ūs m. – zánik, smrt
- faciēs, ēī f. – tvář, obličej, plocha, strana
- genū, ūs n. – koleno
- gustus, ūs m. – chuť
- īnfarctus, ūs m. – infarkt
- manus, ūs f. – ruka
- olfactus, ūs m. – čich
- partus, ūs m. – porod
- pulsus, ūs m. – tep, puls
- rēs, reī f. – věc
- scabiēs, ēī f. – svrab
- sēnsus, ūs m. – smysl
- speciēs, ēī f. – druh, vzhled
- spīritus, ūs m. – duch, dech, líh
- status, ūs m. – stav
- tāctus, ūs m. – hmat
- vīsus, ūs m. – zrak

9 Číslovky

-
- 9.1 Skloňování řadových číslovek
- Přejít
- 9.2 Úvod do latinských základních číslovek
- Přejít
- 9.3 Skloňování číslovek 1-3

9.1 Skloňování řadových číslovek

- Latinské řadové číslovky od 1 do 10 jsou tyto:
- prīmus, a, um
- secundus, a, um
- tertius, a, um
- quārtus, a, um
- quīntus, a, um
- sextus, a, um
- septimus, a, um
- octāvus, a, um
- nōnus, a, um
- decimus, a, um

- Latinské **řadové číslovky** se skloňují jako **adjektiva podle 1. a 2. deklinace. První tvar** číslovky patří k **maskulinům** a **skloňuje se jako maskulina 2. deklinace**:
- dēns prīmus – první zub
- **Druhý tvar** číslovky patří k **femininům** a skloňuje se podle **1. deklinace**:
- costa prīma – první žebro
- **Třetí tvar** číslovky patří k **neutrům** a skloňuje se jako **neutra 2. deklinace**:
- signum prīmum – první příznak
-

Stejně jako adjektiva i řadové číslovky se musí s příslušným substantivem shodovat v rodě, pádě a čísle, deklinace může být rozdílná:

costa prīma
2. costae prīmae
3. costae prīmae
4. costam prīmam
6. costā prīmā
atd.

1. dēns prīmus
2. dentis prīmī
3. dentī prīmō
4. dentem prīmum
6. dente prīmō
atd.

U neuter platí stejná pravidla jako u všech neuter všech deklinací. Nominativ a akuzativ jsou stejné, nominativ a akuzativ plurálu má koncovku -a:
první příznaky – signa prīma

9.2 Úvod do latinských základních číslovek

- Základní latinské číslovky 1–10 jsou tyto:
- ūnus, a, um
- duo, duae, duo
- trēs, tria
- quattuor
- quīnque
- sex
- septem
- octō
- novem
- decem

- Číslovky **1–3** se **skloňují**, **ostatní** jsou **nesklonné**.

- Stejně jako řadové i **základní číslovky** jsou v latině chápány jako **adjektiva**. Ačkoliv se tedy od čísla čtyři neskloňují, **substantiva s nimi spojená** jsou **v takovém pádě, jaký vyžaduje vazba**:
- quīnque vertebrae – nominativ plurálu x čeština: pět obratlů (genitiv plurálu)
- circum quīnque vertebrās – akuzativ plurálu, protože předložka circum se pojí s tímto pádem x čeština: kolem pěti obratlů (číslovka i substantivum jsou v genitivu)
- sine quīnque vertebrīs – ablativ plurálu, protože předložka sine se pojí s tímto pádem x čeština: bez pěti obratlů (číslovka i substantivum jsou v genitivu)

9.3 Skloňování číslovek 1-3

- Číslovka **ūnus, ūna, ūnum** se skloňuje jako **adjektivum podle 1. a 2. deklinace**. V **genitivu** mají **všechny rody** stejný tvar **ūnīus**, v dativu **ūnī**. Jinak patří tvar **ūnus** k **maskulinům** a skloňuje se jako **maskulina 2. deklinace**, tvar **ūna** k **femininům** a skloňuje se podle **1. deklinace**, tvar **ūnum** k **neutrům** a skloňuje se jako **neutra 2. deklinace**:

ūnus mūsculus	1. ūna costa	1. ūnum os
2. ūnīus mūsculī	2. ūnīus costae	2. ūnīus ossis
3. ūnī mūsculō	3. ūnī costae	3. ūnī ossī
4. ūnum mūsculum	4. ūnam costam	4. ūnum os
6. ūnō mūsculō	6. ūnā costā	6. ūnō osse

Číslovka **duo, duae, duo** je v zásadě **trojvýchodným adjektivem**.
První tvar patří k **maskulinům** (duo mūsculī – dva svaly), **druhý** k **femininům** (duae costae – dvě žebra), **třetí** k **neutrům** (duo ossa – dvě kosti). Ve skloňování **kombinuje koncovky 1., 2. a 3. deklinace**.

1. duo mūsculī	1. duae costae	1. duo ossa
2. duōrum mūsculōrum	2. duārum costārum	2. duōrum ossium
3. duōbus mūsculīs	3. duābus costīs	3. duōbus ossibus
4. duōs mūsculōs	4 duās costās	4. duo ossa
6. duōbus mūsculīs	6. duābus costīs	6. duōbus ossibus

Číslovka **trēs, tria** se skloňuje jako **dvojvýchodné adjektivum 3. deklinace v plurálu**.
Tvar trēs je společný pro **maskulina a feminina** (trēs dentēs – tři zuby, trēs costae – tři žebra), tvar **tria** je pro **neutra** (tria ossa – tři kosti).

trēs dentēs, costae	1. tria ossa
2. trium dentium, costārum	2. trium ossium
3. tribus dentibus, costīs	3. tribus ossibus
4. trēs dentēs, costās	4. tria ossa
6. tribus dentibus, costīs	6. tribus ossibus

10. Předložky

- 10.1 Úvod do latinských předložek
- Přejít
- 10.2 Předložky se 4. pádem
- Přejít
- 10.3 Předložky se 6. pádem
- Přejít
- 10.4 Předložky se 4. a 6. pádem

10.1 Úvod do latinských předložek

- Na rozdíl od češtiny, ve které se po předložce můžeme setkat prakticky s jakýmkoli pádem kromě nominativu a vokativu, se **latinské předložky** (až na několik málo výjimek) **pojí** pouze s **akuzativem** nebo s **ablativem**. U každé předložky je tedy nutné se naučit, který z těchto dvou pádů k ní patří, a při spojování latinského substantiva s předložkou si nelze pomáhat češtinou.

- Předložkové vazby se totiž v obou jazycích často liší:
- bez bolesti (genitiv) x sine dolōre (ablativ)
- proti horečce (dativ) x contrā febrim (akuzativ)
- po nemoci (ablativ) x post morbum (akuzativ)

10.2 Předložky se 4. pádem

Základní předložky, které se pojí **s akuzativem**, jsou tyto:

- **ad** – k; ad vēnam – k žíle
- **ante** – před; ante rēnem – před ledvinou
- **apud** – u; apud cor – u srdce
- **circum, circā** – okolo; circum digitum – kolem prstu
- **contrā** – proti; contrā tussim – proti kašli
- **extrā** – mimo; extrā uterum – mimo dělohu
- **infrā** – dole, pod; infrā scapulam – pod lopatkou
- **inter** – mezi; inter musculōs – mezi svaly
- **intrā** – v, uvnitř; intrā crānium – uvnitř lebky
- **per** – skrz, přes; per ōs – ústy, orálně
- **post** – po; post operātiōnem – po operaci
- **prope** – blízko; prope ventrīculum – blízko žaludku
- **propter** – kvůli; propter fractūram – kvůli zlomenině
- **super, suprā** – nad, na; super tībiam – nad holenní kostí

10.3 Předložky se 6. pádem

- **Základní předložky**, které se pojí s ablativem, jsou tyto:
- **ā, ab, abs** – od; Tvar **ā** se používá **před souhláskou**, **ab** před **samohláskou**, **abs** před **některými souhláskami**.
- ā corde – od srdce, ab oculō – od oka
- **cum** – s; cum sanguine – s krví
- **dē** – o, z (ve směru shora dolů, z povrchu pryč); dē caelō – z nebe (dolů)
- **ē, ex** – z, ze (ve směru zevnitř ven).
- ē ventrīculō – ze žaludku, ex uterō – z dělohy
- **sine** – bez; sine rēne – bez ledviny

10.4 Předložky se 4. a 6. pádem

Dvě latinské předložky, **in** – do, v a **sub** – pod, se mohou pojit **s akuzativem i s ablativem**.

- Ve spojení **s akuzativem** odpovídají na otázku **kam**.
- in vēnam – do žíly
- in oculum – do oka
- in cor – do srdce
- sub scapulam – pod lopatku
- sub sternum – pod hrudní kost
- sub femur – pod stehenní kost

- Ve spojení **s ablativem** odpovídají na otázku **kde**.
- in vēnā – v žíle
- in oculō – v oku
- in corde – v srdci
- sub scapulā – pod lopatkou
- sub sternō – pod hrudní kostí
- sub femore – pod stehenní kostí

11 Základní latinské předpony

- 11.1 Předpony ad-, a-
- 11.2 Předpony in-, im-
- 11.3 Předpony dē-, ē-

- 11.4 Předpony odvozené od předložek cum, sub a super
-
- 11.5 Předpony inter-, infra-, intra-

- Při tvoření slov latina hojně využívá předpony, které pozměňují význam původního slova. Předponami často bývají předložky, existují však i předpony, které samostatně stát nemohou.

11.1 Předpony ad-, a-

- **Ad** označuje **směr k něčemu**. Do češtiny je většinou překládána jako při-.
- ad + dūcere (vést, táhnout): addūcere – přivést. Od toho např. adductor – sval přitahovač
- ad + vocāre (volat): advocāre – přivolat. Od toho např. adovkát, tj. ten, kdo byl přivolaný pomáhat jedné straně soudu.

- **Někdy se hláska d v předložce ad přizpůsobuje prvnímu písmenu slova, s nímž se předložka spojuje**:
- ad + trahere (táhnout): attrahere – přitáhnout. Od toho např. atraktivní – přitažlivý
- ad + parāre (připravovat, chystat): apparāre – přichystat. Od toho např. aparát – přístroj
- ad + simulāre (napodobit): assimilāre – připodobnit, přizpůsobit. Od toho např. asimilace – přizpůsobení.
- ad + celer (rychlý): accelerātiō – zrychlení (akcelerace)
- ad + ferre (nést): afferre – přinést, přivést

- **A** označuje **směr od něčeho**. Pokud se spojuje se slovem začínajícím samohláskou, má tvar ab--, také před některým souhláskami se mění na ab nebo abs-.
- ā + dūcere (vést, táhnout): abdūcere – odvést, odáhnout. Od toho např. abductor – sval odtahovač.
- ā + tenēre (držet): abstinēre – držet se dál od něčeho, zdržovat se něčeho. Od toho např. abstinēntia – zdrženlivost, odříkání.

- **V některých slovech** především řeckého původu označuje **předpona a- nebo an- zápor, opak, nepřítomnost něčeho**. V tomto případě se nejedná o latinskou předložku, ale o řeckou částici, která sama o sobě jako předložka neexistuje, tzv. **alfa privātīvum**:
- apnoe – zástava dechu
- anaemia – chudokrevnost
- arytmie – porucha rytmu, nepravidelný rytmus
- amnésie – ztráta paměti

11.2 Předpony in-, im-

- **Předpony in-, im-,** mohou, ale nemusí být odovzené z předložek. Pokud jsou **odvozeny z předložek**. Mají význam **do, dovnitř.**
- in + dūcere (vést): indūcere – vést dovnitř
- in + spīrāre (dýchat): inspīrātiō – vdechnutí, odtud přeneseně inspirace
- in + premere (tisknout, mačkat): impressiō – vmáčknutí, vtisknutí, odtud přeneseně dojem
-
- Pokud **přepony in-, im- nejsou odvozené z předložek**, mají význam **ne, bez**, podobně jako alfa prīvātīvum.
- in-sānāre (léčit): insānābilis – nevyléčitelný
- in-movēre (hýbat): immōbilis – nehybný
- in-posse (moci): impotēns – neschopný

11.3 Předpony dē-, ē-

- Předpona **dē-** označuje **pohyb shora dolů, z povrchu pryč nebo změnu stavu k horšímu**.
- dē + scandere (stoupat): dēscendere – sestupovat, dēscēnsus – sestup
- dē + tergēre (otírat, čistit): dētergēre – stírat
- dē + formāre (utvářet, tvořit): dēformātiō – znetvoření

- Předpona **ē-, ex** označuje **směr zevnitř ven**.
- ē + trahere (táhnout): extrahere – vytáhnout, odtud extrakce – vytržení (zubu), extrakt – výtažek
- ē + humāre (pohřbít, od humus – půda, země): exhumāre – exhumovat
- ē + premere (tisknout, tlačit): exprimere – vytlačit, vymačkat, přeneseně vyjádřit, odtud exprese apod.

11.4 Předpony odvozené od předložek cum, sub a super

- **Cum** se **ve funkci předpony** mění na **col-, com-, con-, cor-** apod. Tyto předpony mají stejně jako původní předložka význam **s, se, vyjadřují spojení**.
- cum + lābī (sunout se, padat): collāpsus – zhroucení
- cum + pōnere (odkládat, pokládat): compōnere – složit, composītiō – složení, skladba
- cum + trahere (táhnout): contrahere – stáhnout, contrāctiō – stažení, kontrakce
- cum + regere (vládnout, řídit): corrigere – seřídit, srovnat, opravit

- **Sub** ve funkci předpony znamená stejně jako původní předložka **pod, dole, zespod. Jako předpona se** sub **někdy mění na suf-, sup-** apod.
- sub + alimentātiō (výživa): subalimentātiō – podvýživa
- sub + cutãneus (kožní, od cutis – kůže): subcutãneus – podkožní
- sub + premere (tlačit, tisknout): supprimere – potlačit, suppressiō – potlačení
- sub + fundere (lít): suffūsiō – podlitina

- Předpony **super-, suprā-** znamenají **nad, event. velmi**
- suprā + rēnālis (ledvinový): suprārēnālis – nadledvinový
- super + acūtus (prudký): superacūtus – velmi prudký

11.5 Předpony inter-, infra-, intra-

- Předpona **inter-** znamená stejně jako původní předložka **mezi**:
- inter + os (kost): interosseus – mezikostní
-
- Předpona **īnfrā-** znamená stejně jako původní předložka **pod**:
- īnfrā + scapula (lopatka): īnfrāscapulāris – podlopatkový
-
- Předpona **intrā-** znamená stejně jako původní předložka **uvnitř, dovnitř**:
- intrā + mūsculus (sval): intrāmūsculāris – nitrosvalový, do svalu
- intrā + vēna (žíla): intrāvēnōsus – nitrožilní, do žíly
- 12 Základní řecké termíny

12. Základní řecké termíny

- **12.1 Vybrané řecké předpony a přípony**
- **12.2 Základní řecké lékařské termíny**
- Řečtina hraje v lékařské terminologii minimálně stejnou roli jako latina. Proto je důležité znát alespoň některé základní termíny.
- 12 Základní řecké termíny
- 12.1 Vybrané řecké předpony a přípony

12.1 Vybrané řecké předpony a přípony

- **Předpony**:
- **anti, ant** – proti, opačný účinek: antidotum – protijed, antipyreticum – prostředek proti horečce
- **dys** – porucha, obtíž: dyspnoe – obtížné dýchání, dystrophia – porucha výživy, dysfunkce – špatná funkce
- **ec, ecto** – ven, vnější: ectomia – vynětí, ectoderma – zevní zárodečný list
- **endo** – v, uvnitři, vnitřní: endoderma – vnitřní zárodečný list, endocardium – srdeční nitroblána
- **eu** – dobrý: eupnoe – dobré, snadné dýchání
- **hyper** – nad, přes míru: hypertonia – zvýšený tlak, hypertrophia – zbytnění
- **hypo** - dole, pod, pod míru: hypotonia – snížený tlak, hypotrophia – podvýživa
- **peri** – okolo, kolem: pericardium – osrdečník, peritonéum – pobřišnice, periosseum – okostnice
- **syn, sym** – s, spolu, dohromady: symbiōsis – soužití

- **Přípony**:
- **-itis**, gen. itidis obvykle označuje zánětlivé onemocnění. Do češtiny tato slova přešla z kmene, který se, stejně jako v latině, tvoří odtržením koncovky genitivu singuláru. To je v tomto případě -is, kmen tedy končí na -itid. V české lékařské terminologii proto názvy těchto nemocí získaly koncovku -itida: hepatitis – hepatitida, zánět jater, bronchitis – bronchitida, zánět průdušek, nefritis – nefritida, zánět ledvin
- **-óma**, gen. - ómatis – obvykle označuje nádor: adénōma – nádor ze žlázové výstelky, osteóma – nádor z kostní tkáně
- **-ósis** – označuje nezánětlivé onemocnění nebo nadbytek něčeho: nephrósis – nezánětlivé onemocnění ledvin.

12.2 Základní řecké lékařské termíny

- algos – bolest (předpona an + algos – analegtika, léky proti bolesti)
- arthron – kloub (arthron + přípona -itis – artritida, zánětlivé onemocnění kloubů)
- bradys – pomalý (bradys + kardia, srdce – bradykardie, zpomalený srdeční tep)
- derma – kůže (derma + logos, věda – dermatologie, obor zabývající se kůží)
- gastér – žaludek (gastér + přípona -itis – gastritida, zánětlivé onemocnění žaludku)
- haima – krev (haima + logos, věda – hematologie, nauka o krvi)
- hémi – polovina (hémi + sfaira, koule – hemisféra, polokoule)
- hépar (gen. hépatos) – játra (hépar + přípona -itis – hepatitis, zánětlivé onemocnění jater, žloutenka)
- hysterá nebo métra – děloha (hysterá + ectomia, vyříznutí – odstranění dělohy)
- kardia – srdce (peri + kardia, srdce – pericardium, osrdečník)
- kefalé – hlava (en – v + kefalé, hlava – encephalos, to, co je v hlavě, tj. mozek)
- makros – veliký (makros + glossa, jazyk – makroglosie, chorobné zvětšení jazyka)
- mikros – malý (mikros + skopeó, dívám se – mikroskop)
- monos – samojediný

12.2 Základní řecké lékařské termíny

- nefros – ledvina
- odús (gen. odontos) – zub (peri, kolem + odús – periodontium, ozubice)
- osteon - kost (peri, okolo + osteon – periosteum, okostice)
- pathos – nemoc
- pneumón – plíce
- polys – mnohý
- sóma – tělo
- stoma – ústa
- stomachos – žaludek
- tachys – rychlý (tachys + kardia – tachykardie, zrychlený srdeční tep)
- thórax – hrudník (pneuma, vzduch + thórax – pneumothorax, vzduch v dutině hrudní)
- tomé – řez (ec, ven + tomé – ectomia, vyříznutí, vynětí)
- trauma – rána, zranění
- úron – moč